

Роберт ПЕТКОВСКИ

**ОРУЖЈЕ И ВОЕНА ОПРЕМА НА РАНО
АНТИЧКИТЕ АРМИИ ПРЕТСТАВЕНИ
НА НАДГРОБНИТЕ АНТИЧКИ
СПОМЕНИЦИ НА БАЛКАНОТ
(од крајот на 6 в.ст.е. до 1 в.ст.е.)**

Клучни зборови: *антика, армии, оружје, копје, меч, штит, шлем*

Апстракт: Соочувањето со смртта на човекот во антиката, довело до систем на вредности кои се почитуваат и практикуваат низ целиот антички свет, изразени првенствено преку начинот на погребување, изградба на надгробни споменици, верувања, обичаи и култови. Идејата за живот по смртта, т.е. идејата за цикличното раѓање и умирање, придонела да се посвети особено внимание на смртта, па оттаму се и различните начини и техники на градење на вечното престојувалиште на човекот. Прво нешто што го привлекува вниманието при распределбата на целиот материјал според местото на наоѓање е јасното означување на територијалните одлики. Разгледувањето на севкупната материја од целиот Балкан¹ дава слика дека се претставени неколку видови на оружја, кои биле карактеристика на војниците од земјата од која потекнуваат. Застапени се бројни стели кои даваат одредена слика за изборот на декорацијата, оружјето и влијанијата од големите војски, пред сè на Македонската, Спартанската и Хеленската. Главно оружје на античкиот воин било копјето, шлемот и штитот, а како дополнително оружје се јавува мечот, лакот, оклопот и кнемидите.

Од големите антички армии прво е претставена Македонската војска. Копјето сариса како најзастапено оружје било составен дел од опремата на Македонскиот воин, која како елемент се јавува од 5 в.ст.е., на надгробните споменици во Вергина (Сл.1) и Пела (Сл.2), а потоа од 4 в.ст.е., во Верги-

на, како и на премиот од 2-1 в.ст.е., во Марвинци (Сл.3). Можеме да заклучиме дека сарисата на спомениците се јавува од последната третина на 5 в.ст.е., во 4 в.ст.е. и на премиот од 2-1 в.ст.е., во Вергина, Пела и Марвинци. Таа претставува одлика на македонската војска. Копјето било дел од стандардната воена опрема на раноантичките војници, кои најчесто носеле едно, но се забележува и носење на две копја, како што е примерот на споменикот во Вергина (Сл.1). Појавувањето на две копја и тоа две сариси, претставува демонстрација на моќта на починатиот, или укажување на неговото благородно потекло.

Сл.1 Вергина

¹ Овој текст претставува извадок од моите завршни разгледувања од мојот необјавен докторски труд одбранет на 13-12-2013 година во Скопје кај ментор проф. Академик Вера Битракова-Грозданова. Ја користам оваа прилика да и се заблагодарам за помошта при создавањето на истиот.

Сл.2 Пела

Најкарактеристична форма на оружје во Македонија, но и на Балканот во раната антика, бил крстестиот железен меч ксифос, кој по копјето претставува второ офанзивно оружје на македонскиот воин. Најрана појава на меч ксифос се забележува од 5 в.ст.е., на спомениците во Вергина (Сл.1) и Пела (Сл.2), а потоа од 4 в.ст.е., во Вергина како и на премин од 2-1 в.ст.е., во Требенишко Кале (Сл.4). Може да се заклучи дека мечот ксифос како дел од опремата на Македонскиот воин на спомениците се јавува од последната третина на 5 в.ст.е., во 4 в.ст.е. и на премин од 2-1 в.ст.е. во Вергина, Пела и Лихнид. Овие мечеви за прв пат се јавуваат во Хелада во текот на 6 в.ст.е., а во Македонија се во употреба од втората половина на 6, во текот на 5 в.ст.е. и во 4 в.ст.е., што се потврдува со нивната претстава на надгробните споменици.

Најрана изведба на меч ксифос се забележува од 1/2 на 5 в.ст.е. на споменикот од Ареополис (Сл.5), затоа претпоставуваме дека Спартанскиот меч ксифос влијаел на претставите кај Македонското оружје, како што е примерот на споменикот во Пела (Сл.2) и Вергина (Сл.1). Покрај копјето и мечот се јавува и лакот со стрели и тоболец, како дел од напаѓачкото оружје на македонскиот воин. Единствена појава на тоболец од 5 в.ст.е., се јавува на споменикот во Касандра. Пред крајот на 8 в.ст.е., луѓето од Источниот Медитеран научиле како да прават врвови за стрели, а пронајдокот бил пренесен на Хелените пред 700 г.ст.е., од каде потоа се извршило влијание за појавата на ова оружје во Македонија.

Како составен дел од опремата на Македонскиот војник, како одбранбено оружје се јавуваат два типа на шлема: пилос и петасос.

Сл.3 Марвинци

На стелите од Македонија, Македонскиот војник најрано се прикажува со пилос шлем од крај на 5 в.ст.е., во Пела (Сл.2), а потоа на преминот од 2-1 в.ст.е., во Марвинци (Сл.3) и Требенишко Кале (Сл.4). Можеме да заклучиме дека појавата на пилос шлемот на спомениците е од крајот на 5 в.ст.е. и на преминот од 2-1 в.ст.е., во Пела, Лихнид и Марвинци. Кога Спартанските борбени тактики почнале да се развиваат во 5 в.ст.е., коринтскиот шлем бил заменет, бидејќи во комплексните маневри било поважно подобро да се гледа и да се слушне сигналот на трубите. Оваа новина веднаш е преземена од Спартанската во Македонската војска, што се потврдува со релјефната изведба на спомениците.

Од претходно изнесено може да се заклучи дека Спартанскиот пилос шлем влијаел на претставите кај македонското оружје, како што е примерот на споменикот во Пела (Сл.2), Марвинци (Сл.3) и Требенишко Кале (Сл.4).

Втор тип на шлем со кој се прикажува Македонскиот војник е шлемот петасос, кој се јавува од 5 в.ст.е. и 4 в.ст.е. во Вергина (Сл.1). Можеме да утврдиме дека петасос шлем на спомениците се јавува од последната третина на 5 в.ст.е. и во 4 в.ст.е., во Вергина. Најрана претстава на шешир петасос се забележува на споменикот од Фалана-Волос датиран околу 450 г.ст.е. Исто така, тој е евидентиран на Атинските релјефи од 5 в.ст.е., кога многу коњаници не носеле петасос, туку метален шлем во облик на петасос. Очигледно е дека Македонскиот петасос шлем, подоцна влијаел на претставите кај Атинското оружје.

Екстравагантната широко опшиена верзија на хеленски петасос, или капа за сонце, се користи

Сл.4 Требенишко Кале

Сл.5 Ареополис

при лов, а подоцна од коњаничките одреди. Исто така, на надгробните споменици може да укажува на благородничкото потекло на покојникот.

Единствена изведба на капа каусија се забележува на споменикот од Вергина датиран во 4 в.ст.е, затоа може да се каже дека оваа капа е карактеристична кај Македонците, како што е потврдено во античките извори, каде на Македонскиот Двор се јавува пред времето на Александар III. Според изворите фригискиот тип на шлем е носен од македонската коњаница за време на македонскиот крал Филип, а во време на Александар, коњаниците носат бојотски шлем од отворен тип, по препорака на Ксенофон. За жал тоа не може да се потврди со пластичните претстави на овие надгробни споменици.

Второ одбранбено оружје кое претставува составен дел од опремата на Македонскиот воин е штитот. Овој елемент се јавува од крај на 5 в.ст.е., на спомениците во Пела (Сл.2), а потоа на премин од 2-1 в.ст.е., во Требенишко Кале (Сл.4). Бидејќи најрана претстава на хоплитски штит од 1/2 на 5 в.ст.е. се забележува во Ареополис (Сл.5), може да се смета дека Спартанскиот штит влијаел врз претставите кај македонското оружје, како што е примерот во Пела (Сл.2) и Требенишко Кале (Сл.4). Единствен приказ на мал Македонски штит со декорација македонски штит се јавува на споменикот од Марвинци (Сл.3), датиран на премин во 2-1 в.ст.е. Истиот штит се јавува во гробницата на Филип II во Ајга, а подоцна претставува одлика на македонските владетели, кои во ликовните претстави се прикажувале со него. Затоа сметаме дека овој штит е карактеристика на Македонската војска.

Постојат најмалку две големини на Македонски штитови, од кои само ја потврдивме претставата на малиот штит од Марвинци (Сл.3), различно од големите штитови прикажани на споменикот во Пела (Сл.2) и Требенишко Кале (Сл.4) кои ги сметаме за хоплитски бидејќи имаат раб.

Како трет вид на одбранбено оружје Македонскиот воин користи оклоп. Најрана изведба на оклоп со кратки ракави и околувратник, со еден ред птерици се јавува на преминот од 2-1 в.ст.е., во Марвинци (Сл.3) и Требенишко Кале (Сл.4).

Можеме да потврдиме дека македонските војници користат оклоп на преминот од 2-1 в.ст.е., прикажан на спомениците во Лихнид и Марвинци. Оклопот кој се користи постојано низ Архајскиот период се одликува со рамен раб околу струкот, давајќи форма слична на сјајна уста на свонче, па оттаму е наречен свончест оклоп. Најрана појава на свончест оклоп се забележува на споменикот од Веланидеце (Сл.7) датиран околу 520 г.ст.е., а хоплитите во раниот 5 в.ст.е. користат два вида на оклоп: мускулен и композитен оклоп. Затоа сметаме дека атинскиот оклоп можеби влијаел на претставите на оружје кај раноантичките армии.

Како втора голема античка армија е претставена Спартанската. Главно офанзивно оружје на спартанскиот хоплит е копјето, кое при воените кампањи според наредба, морало да се носи цело време. Ова оружје се јавува од 431-404 г.ст.е. на споменикот во Спарта (Сл.6). Најрана појава на копје како дел од опремата на воинот забележуваме на спомениците од Архајски период од крај на 6 в.ст.е., во Атика, Веланидеце (Сл.7), затоа сметаме дека атинското копје влијаело кај претставата на спартанското копје.

Сл.6 Спарта

Спартанскиот војник како второ офанзивно оружје користи меч ксифос. Овој меч од 1/2 на 5 в.ст.е., се јавува на споменикот во Ареополис (Сл.5). Втор тип на меч кој го користат Спартанците е краткиот спартански меч, чија единствена изведба од крај на 5 в.ст.е. ја среќаваме на споменикот во Атина.

Немало ништо необично кај спартанскиот меч до 5 в.ст.е., кога станал сè пократок, а меѓу 425-400 г.ст.е., тој бил толку краток, што наликувал на бодеж (нож). Кога спартанскиот син и се пожалил на мајка си дека мечот му е прекраток, таа го советува него, да направи уште еден чекор напред.

Од одбранбените оружја Спартанците носат пилос шлем кој претставува нивна одлика. Најрана појава на пилос шлем со перјаница и капа која се носела под шлемот се забележува од 1/2 на 5 в.ст.е., на споменикот во Ареополис (Сл.5). Кога Спартанските борбени тактики почнале да се развиваат во 5 в.ст.е., коринтскиот шлем бил заменет со пилос шлем.

Второ одбранбено оружје кое претставува составен дел од опремата на Спартанците е хоплитскиот штит. Овој елемент се јавува од 1/2 на 5 в.ст.е. на споменикот во Ареополис (Сл.5). И оклопот претставувал дел од одбранбеното оружје на Спартанскиот војник. Единствена изведба на мускулест оклоп се јавува на споменикот во Ареополис (Сл.5). Како дел од одбранбеното оружје кое го користат Спартанците се јавуваат кнемидите кои секогаш се носеле во пар. Единствена претстава на кнемиди забележуваме на споменикот од Ареополис (Сл.5).

Сл.7 Веланидеце-Атика

Како трета античка војска е претставена Атинската армија. Таа од офанзивните оружја преферирала да носи копје. Најрана претстава на копје се забележува од Архајски период во 6 в.ст.е., на спомениците во Веланидеце (Сл.7) и Атика, а потоа од 5 в.ст.е., во Атина, Мегара, Татои – Декелеија. Од 4 в.ст.е., во Атина и Непознато потекло, Атика?

Различно од сарисата која претставува карактеристика на пешадијата, долгото копје камакс е одлика на сите хеленски коњаници во 5 в.ст.е., каков што е и примерот на третирање на надгробниот споменик во Атина. Можеме да заклучиме дека појавата на копјето на спомениците е карактеристика на скулпторските работилници во Атина со Атика, од Архајскиот период (од крај на 6 в.ст.е.), во 5 и текот на 4 в.ст.е.

Второ офанзивно оружје кое го користи Атинската армија е мечот ксифос. Овој елемент се јавува од 5 в.ст.е. и 4 в.ст.е., на спомениците во Атина со Атика, (Сл.8). Според ова може да се утврди дека мечот ксифос бил омилен мотив на скулпторските работилници во Атина во 5 и 4 в.ст.е. Најрана изведба на овој меч се забележува од 1/2 на 5 в.ст.е., на споменикот во Ареополис (Сл.5), а од последната третина и крајот на 5 в.ст.е. овој елемент е присутен во Бојотија (Сл.13), Македонија (Сл.1) и Атина.

Сл.8 Керамеикос-Атина

Затоа претпоставуваме дека моделирањето на овој меч кај Спартанците, влијаело врз изработката кај Македонското, Бојотското и Атинското оружје, каде тоа се јавува истовремено, но веројатно било во употреба и досега и се среќава и на надгробните споменици.

Како офанзивно оружје кое е одлика само на Атинската војска се издвојува лагоболонот, кој претставува крив стап направен од кастрено дрво. Тој спаѓа во групата на оружја конструирани за напад, а се користел најчесто при лов на зајаци и елени, но исто така, го симболизира и статусот на покојникот.

Појавата на лагоболонот е од 4 в.ст.е. и тоа само на спомениците во Атина со Атика (Сл.9), каде постоела скулпторска работилница, која го практикувала овој мотив, Тие следеле една иста ликовна матрица, покојник во цел раст, најчесто наг, како затегнува лагоболон, сам или најчесто во друштво со мало наго дете, старец, куче или зајак.

Од одбранбените оружја Атинската војска користи коринтски шлем. Овој елемент е изведен од крај на 6 в.ст.е., на спомениците во Атина и Веланидеце (Сл.7), а потоа од 5 в.ст.е., во Акарна, Атика (Сл.10) и Атина, како и од 4 в.ст.е. во Атика. Можеме да заклучиме дека коринтскиот шлем како омилено оружје на скулпторските работилници во Атина се јавува од крај на 6 в.ст.е. до текот на 4 в.ст.е. Во Архајскиот период многу популарен тип во цела Хелада, бил коринтскиот шлем кој почнал да се произведува во 700 г.ст.е.

Втор тип на шлем кој го користи Атинската војска е пилос шлемот. Тој се јавува од 4/4 на

Сл.9 Атика

5 в.ст.е., на спомениците во Мегара, Татои – Декелеија, Атина. Можеме да претпоставиме дека Спартанскиот пилос шлем влијае на претставата на атинското оружје, па затоа скулпторските работилници во Атина со Атика во текот на 5 в.ст.е., го третираат овој елемент на надгробните споменици.

Кон крајот на 5 в.ст.е. и во 4 в.ст.е., Атинските војници почнале да носат шлем петасос, кој е моделиран на спомениците во Атина со Атика. Со оглед на тоа дека овој шлем Македонската војска го користи од последната третина на 5 в.ст.е., може да се смета дека влијанието доаѓа од Македонија.

Уште еден тип на шлем кој го користи Атинската војска е фригискиот шлем. Претстава на овој елемент се забележува од 4 в.ст.е., на спомениците во Елеуса и Атика. Овој шлем се користел од Класичниот период до Римско време, а особено на крајот на Класичниот период и во Хеленистичко време, кога го заменил претходниот коринтски тип од 5 в.ст.е. Со оглед на тоа дека во Тесалија се јавува на средината од 4 в.ст.е. во Пелина (Сл.12), што е за десетина години порано од најраниот споменик во Атина, возможно е влијанието на тесалскиот шлем врз претставата кај Атинското оружје.

Како второ одбранбено оружје, Атинскиот војник користи штит кој може да биде со големи или мали димензии. Овој почест елемент се јавува од почетокот на 5 в.ст.е., на спомениците во Акарна, Атика (Сл.10), Мегара, Татои – Декелеија, Атина, Атина, а потоа од 4 в.ст.е., во Атина, Елеуса, Атика. Според најраната изведба на штит во Спарта, може да се смета дека Спартанците извршиле

Сл.10 Атика

Сл.11 Лариса

влијание на претставите на оружјето кај Атинската и другите рано антички војски.

Како составен дел од опремата на Атинскиот војник се јавува оклопот кој може да биде свончест или мускулен. Свончест оклоп се изведува од крајот на 6 в.ст.е., на спомениците во Веланидеце (Сл.7), а потоа од 5 в.ст.е., во Акарна како и од 4 в.ст.е., во Елеуса. Претстава на мускулен оклоп забележуваме од 4 в.ст.е., во Керамеикос (Сл.8) и Атика. Можеме да заклучиме дека појавата на оклопот е од крајот на 6 до крајот на 4 в.ст.е. во скулпторските работилници во Атина со Атика. Хоплитите во раниот 5 в.ст.е. користеле два вида на оклоп: мускулен и композитен оклоп. Мускулниот оклоп е наречен така, бидејќи бронзените гради и задните места се моделирани на начин да ја имитираат мускулатурата на торзото. Тој се разликува од Архајскиот свончест оклоп, наречен така заради блескавиот раб свртен кон надвор, кој долу на струкот личи на уста од свонче, како на пример на спомениците во Веланидеце (Сл.7), Акарна и Елеуса. Ваквиот раб го снемума во Класичниот период и мускулниот оклоп се спушта надолу, за да го покрие и заштити подножјето, како на пример на спомениците во Атика и Керамеикос (Сл.8).

Составен дел од одбранбеното оружје на Атинскиот војник претставуваат и кнемидите. Овој елемент се јавува од крај на 6 в.ст.е., на спомениците во Веланидеце (Сл.7) и Атика, а потоа од 5 в.ст.е., во Акарна како и од 4 в.ст.е., во Атика. Појавата на

кнемидите (како и свончестиот оклоп) е во Атика од крајот на 6 в.ст.е. до крајот на 4 в.ст.е.

Како следна е претставена Тесалската војска. Таа користела неколку видови на копја. Единствената изведба на копје сариса од 4 в.ст.е., се јавува на споменикот во Томпхои. Тука се работи за влијание на Македонското копје, кај претставите на Тесалското оружје. Различно од сарисата која претставува карактеристика на пешадијата, долгото копје камакс е одлика на сите хеленски коњаници во 5 в.ст.е., каков што е и примерот на моделирање на надгробниот споменик во Лариса.

Како тип на копје кое се јавува во Тесалија околу 450 г.ст.е. е ловечкото копје, на споменикот во Фалана, каде е изведен и широк шешир петасос.

Тесалската армија користи два вида на шлема: петасос и фригиски шлем. Петасос се јавува од 5 в.ст.е., на споменикот во Лариса (Сл.11), а фригиски шлем од 4 в.ст.е., на споменикот во Пелина (Сл.12). Фригискиот шлем е карактеристика на Тесалскиот војник и ова оружје влијае на претставите кај Атинското оружје.

Оклопот како дефанзивно оружје ретко е застапен на спомениците. Единствена претстава на мускулен оклоп со кратки ракави и два реда птерици. наоѓаме од средина на 4 в.ст.е., на споменикот во Пелина (Сл.12). Бидејќи оваа изведба на оклоп е најрана, претпоставуваме дека извршила влијание при претставите кај Атинското оружје.

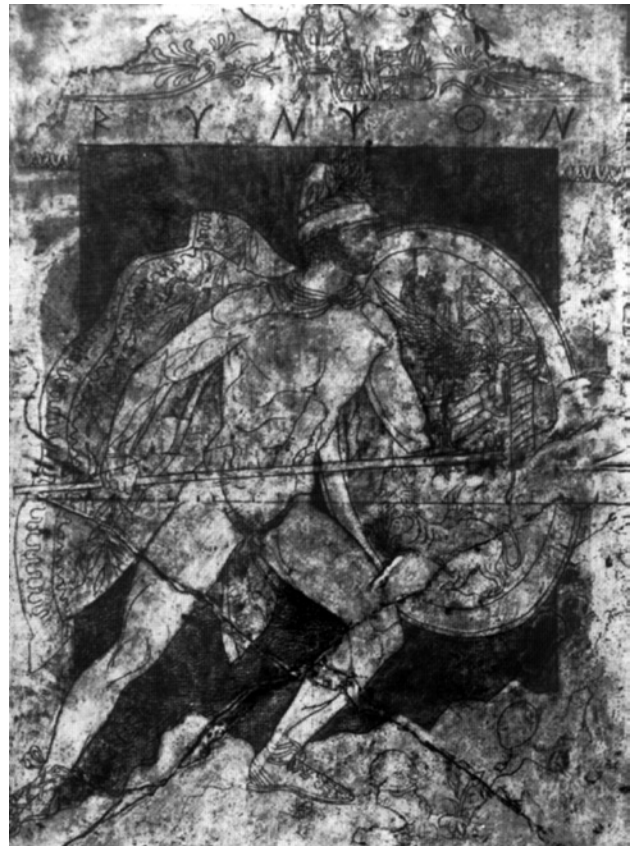
Сл.12 Пелина

Бојотската војска како дел од античките армии е следна претставена. Составен дел од офанзивното оружје на Бојотскиот војник е долгото копје. Овој елемент се јавува од 5 в.ст.е. и 4 в.ст.е., на спомениците во Бојотија (Сл.13). Појавата на долгото копје е на спомениците во Атина и Атика, од Архајскиот период, од каде доаѓа влијанието врз претставите на оружјето кај другите антички војски. Како дел од напаѓачкото оружје мечот ксифос се јавува околу 424 г.ст.е., на споменикот во Бојотија (Сл.13). Веќе претходно забележавме дека влијанието на изведбата на ова оружје доаѓа од Спарта (Сл.5) од 1/2 на 5 в.ст.е.

Како дел од дефанзивното оружје на Бојотскиот војник се јавува пилос шлем и бојотски шлем. Пилос шлемот се јавува од 5 в.ст.е. и 4 в.ст.е., на спомениците во Бојотија (Сл.13). Овој шлем е одлика на Спартанците од каде врши влијание врз претставите на оружја кај другите антички војски.

Единствена појава на бојотски шлем наоѓаме од 275-250 г.ст.е., на споменикот во Танагра (Сл.14). Овој шлем се користел во Класичниот и Хеленистичкиот период, а неговото потекло е од Бојотија, каде делумно бил користен од коњаницата-терефорои, а примарно од планинските трупи.

Како дел од одбранбеното оружје на Бојотската војска се јавуваат два вида на штита: хоплитски и туреос. Хоплитскиот штит се јавува од 5 в.ст.е. и 4 в.ст.е. на спомениците во Бојотија (Сл.13). Единствена појава на штит туреос забележуваме од 275-250 г.ст.е., на споменикот во Танагра (Сл.14), затоа претпоставуваме дека е карактеристика на Бојотската војска.

Сл.13 Бојотија

Како последна античка (но не и неважна) е презентирана Критската војска. Единствено напаѓачко оружје кое претставува одлика на Критскиот воин е лакот, стрелата и тоболецот. Овој елемент е изведен на споменикот во Какодики (Сл.15) датиран од Хеленистичкиот период. Единствена претстава на тоболец од 5 в.ст.е., се наоѓа на споменикот од Вергина. Од одбранбеното оружје се јавува хоплитскиот штит, кој е третиран од 2-1 в.ст.е., на споменикот во Крит.

На крај потребно е да се истакне дека преку појавите на човечката фигура на надгробните споменици на Балканот (крај на 6 в.ст.е.-1 в.ст.е.), која често е пратена со оружје и орудија, најчесто на војници кои ги користеле кога биле живи, преку нивна хронолошка обработка, се доаѓа до заклучок дека тие претставувале составен дел од воената опрема на рано античките војски. Затоа можеме да истакнеме дека:

Македонската армија како дел од своето вооружување користи копје сариса, меч ксифос, лак и тоболец со стрели, шлем пилос и петасос, капа каусија, хоплитски голем штит и македонски мал штит и оклоп. Сарисата, каусијата, шлемот петасос и малиот македонски штит со декорација штит, претставуваат одлики на Македонската војска.

Спартанската армија како дел од воената опрема користи копје, меч ксифос и краток спартански меч, пилос шлем, хоплитски штит, анатом-

ски оклоп и кнемиди. Пилос шлемот и краткиот Спартански меч се карактеристика на Спартанската војска.

Атинската армија е вооружена со копје, копје камакс, меч ксифос, лагоболон, коринтски шлем, пилос шлем, фригиски шлем и петасос, хоплитски штит, свончест и мускулен оклоп и кнемиди. Коринтскиот шлем, свончестиот оклоп и лагоболонот претставуваат одлика на Атинската војска.

Тесалската армија како дел од вооружувањето користи копје сариса, копје камакс, меч ксифос, фригиски шлем, хоплитски штит, оклоп. Копјето камакс е карактеристика на Тесалската армија.

Бојотската армија како дел од воената опрема користи копје, меч ксифос, пилос шлем, бојотски шлем, хоплитски штит, туреос штит и оклоп. Бојотскиот шлем и туреос штитот претставуваат одлики на Бојотската војска.

Критската армија се карактеризира според лакот, стрелите и тоболецот.

Влијанијата на потеклото и примената на другите оружја, од крај на 6 в.ст.е. до 1 в.ст.е. е взаемно. На пример: копјето се јавува во Атина со Атика, ксифосот во Спарта, Македонија, Атина и Бојотија, фригискиот шлем во Тесалија и Атина, хоплитскиот штит во Спарта, Атина, Македонија и Бојотија, а оклопот и кнемидите во Атина со Атика.

Сл.14 Танагра

Сл.15 Какодики, Бела Планина

Кратенки

- AJA - American Journal of Archaeology
- BCH - BULLETIN DE CORRESPONDANCE HELLENIQUE, Athens
- ГЗФФС - Годишен Зборник на Филозофскиот Факултет, Скопје
- Godišnjak CBI, Sarajevo
- ЖА - Жива Антика, Скопје
- ЗАМС - Зборник на Археолошкиот Музеј во Скопје
- CORINTH - American School of Classical Studies at Athens
- MAA - Macedoniae Acta Archaeologica, Скопје
- SITULA-Ljubljana
- STARINAR, Beograd

Библиографија

- M. Andronicos, (1955) DEUX STELES FUNERAIRES GRECQUES DE VERGINA, BCH 79, Athens 1955, 87-101.
- M. Andronicos, (1962) STELE FUNERAIRE DE KASSANDRA, BCH 86, 1, Athens 1962, 261-267.
- M. Andronicos, (1970) Sarissa, BCH 94,1, Athens 1970, 91-107.
- M. Andronicos, (1978) The Royal Graves At Vergina, Athens 1978.
- В. Битракова-Грозданова, (1987) Споменици од хеленистичкиот период во СР Македонија, Скопје 1987.
- V. Bitrakova-Grozdanova, (2007) Macedonian shield from Bonče, SITULA 44, Ljubljana 2007, 863-873.
- S. Blaževska, (2006) A Macedonian shield bowl from Vardarski Rid, FAB, I, Скопје 2006, 245-250.

- J. H. Борза, (2004) Во сенката на Олимп, Појавата на Македон, Скопје 2004.
- D. W. Bradeen, (1974) *Inscriptions the funerary monuments, The Athenian Agora*, vol. XVII, New Jersey 1974, 133-134 Pl.3 N.697.
- J. Burnett-Grossman, (2007) *Forever young: An Investigation of the Depictions of Children on Classical Attic Funerary Monuments, Constructions of childhood in ancient Greece and Italy*, (edited) A. Cohen, J. B. Rutter, *Hesperia* 41, ASCSA, Atina 2007, 319 Fig.16.9.
- R. Vasić, (1982) *Prilog proučavanju grčkog oružja u Jugoslaviji*, *Godišnjak CBI XX-18*, Sarajevo 1982, 5-24.
- J. Vokotopoulou, (1996) *GUIDE DU MUSEE ARCHEOLOGIQUE DE THESSALONIQUE*, Athens 1996, 182 -184 Bε126.
- З. Георгиев, (1984) *Елементи на рана антика во Долното Повардарје*, ГЗФФС 37, Скопје 1984, 51-85.
- Inscriptiones Graecae*, (1999) vol.X, II, Berlin 1999.
- J. Jevtović, (editor) (1987) *Antički portret u Jugoslaviji*, Novi Sad 1987.
- P. Cartledge, (2002) *Sparta and Lakonia, A regional history 1300 to 362 BC*, London 2002. Cassin-Scott, (1997) *The Greek and Persian wars 500-323 BC*, London 1997, 38 N.34.
- I. Kilian -Dirlmeier, (1993) *Die Schwerter in Griechenland (außerhalb der Peloponnes), Bulgarien und Albanien, Prähistorische Bronzefunde IV*, 12, Stuttgart 1993.
- Bonnie M. Kingsley, (1984) *The kausia diadematorphoros*, *American Journal of Archaeology* vol.88, No1, USA 1984, 66-68.
- П. Кузман, (1985) *Три чељусти и Вртуљка-Требешиште 1972*, Охрид 1985.
- П. Кузман, (2006) *Старомакедонски симболи на археолошки предмети од Самуиловата тврдина во Охрид*, *FAB*, I, Скопје 2006, 215-244.
- F. Chamoux, (2002) *Hellenistic Civilization*, UK 2002, 304-305 Pl.9.
- В. Лахтов, (1956) *Нови натписи во Охрид и Охридско*, *ЖА VI,1*, Скопје 1956, 166-171.
- V. Lahtov (1965), *Problem trebeniške kulture*, Ohrid 1965.
- И. Микулчиќ, (1999) *Антички градови во Македонија*, Скопје 1999.
- Д. Митревски, (1997) *Протоисториските заедници во Македонија, преку погребувањето и погребните манифестации*, Скопје 1997.
- M. Munn, (2000) *The School of history, Athens in the Age of Socrates*, London 2000, 313, 314 Fig.11.
- E. Nankov, (2010) *Why one needs, The odd man out?, The deer hunter with Lagobolon from the frescoes in the Thracian tomb near Alexsandrovo*, *Archaeologia Bulgarica XIV*, 1, Sofija 2010, 35-55.
- F. Papazoglou, (1974) *INSCRIPTIONS DE PELAGONIE*, *BCH* 98, 1, Athens 1974, 271-297.
- Ф. Папазоглу, (1957) *Македонски градови у римско доба*, Скопје 1957.
- М. Пешиќан-Паровиќ, (1982) *Grčka maharja i problem krivih mačeva*, *Godišnjak CBI XX-18*, Sarajevo 1982, 25-51.
- Lj. B. Popović, *Arhajska grčka kultura na Srednjem Balkanu*, Beograd 1975.
- E. Pottier, (1880) *UN GUERRIER TEGEATE*, (pl. VII), *BCH* 4, Athens 1880, 408-415.
- K. A. Raaflaub, H. van Wees, (2009) *A Companion to Archaic Greece*, UK 2009.
- H. Rupprecht-Goette, (2002) *Athens, Attica and the Megarid*, London and New York 2002, 177 Pl.31.
- N. V. Sekunda, A. McBride, (1986) *The ancient Greeks*, UK 1986, 15, 17, 26, 30, 31, 48, 49, 59, 60.
- N. Sekunda, R. Hook, (1998) *The Spartan Army*, UK 1998, 6, 21, 24, 59.
- N. Sekunda, A. Hook, (2000) *Greek hoplite 480-323 BC, weapons-armour-tactics*, UK 2000, 6, 58, 62.
- N. V. Sekunda, (2001) *The Sarissa*, *FAH* 23, Lodz 2001, 13-41.
- N. V. Sekunda, (2006) *The Introduction of Cavalry Thureophoroi into Greek Warfare*, *FAH XIX*, Lodz Branch 2006, 9-17.
- N. Sekunda, (2008) *A. Land forces, Military forces, The Cambridge history of Greek and Roman warfare, vol.I, Greece, the Hellenistic world and the rise of Rome*, edited PH. Sabin, H. Van Wees, M. Whitby, UK 2008, 341-342 F.II.8. 325-357.
- N. V. Sekunda, (2010) *The Macedonian Army, A Companion To Ancient Macedonia*, edited by J. Roisman, I. Worthington, UK 2010, 446-471.
- N. Sekunda, (2012) *Macedonian Armies after Alexander 323-168 BC*, UK 2012, 21.
- A. Snodgrass, (1964) *Early Greek Armour and Weapons*, Edinburgh 1964.
- В. Соколовска, (1986) *Исар-Марвинци и Повардарјето во античко време*, Скопје 1986.
- В. Соколовска, (1987) *Античка скулптура во СР Македонија*, Скопје 1987.
- Ph. de Souza, (2002) *The Peloponnesian War 431-404 BC*, UK 2002, 22, 68, 86.
- Ph. de Souza, W. Heckel, L. Llewellyn-Jones, (2004) *The Greeks at War, from Athens to Alexander*, UK 2004, 94.
- Б. Тасић, (едитор) (1990) *Музеји Света, Археолошки Музеј Атина, Београд 1990*.
- H. A. Thompson, (1949) *An archaic gravestone from the Athenian agora*, *Commemorative studies in honor of Theodore Leslie Shear*, *Hesperia VIII*, ASCSA, Athens 1949, 373-377.
- B. D. Filow, K. Schkorpil (1927), *Die Archaische Nekropole von Trebenischte am Ochrida-See*, Berlin und Leipzig 1927.
- M. B. Hatzopoulos, L. D. Loukopoulos, edited (1980) *PHILIP OF MACEDON*, Athens 1980.
- W. Heckel, R. Jones, (2006) *Macedonian Warrior Alexanders elite infantryman*, UK 2006.
- P. Hunt, (2008) *Military Forces, The Cambridge history of Greek and Roman warfare, vol. I, Greece, the Hellenistic world and the rise of Rome*, edited PH. Sabin, H. Van Wees, M. Whitby UK 2008, 115-116 Fig.54.
- D. Woysch-Méautis, (1982) *LA REPRESENTATION DES ANIMAUX ET DES ETRES FABULEUX SUR LES MONUMENTS FUNERAIRES GRECS, DE L EPOQUE ARCHAIQUE A LA FIN DU IV e SIECLE AVJ.-C.*, Neuchatel 1982.

Robert PETKOVSKI

ARMS AND ARMY EQUIPMENT FROM THE EARLY ANCIENT ARMIES DEPICTED ON THE ANCIENT MONUMENTS ON THE BALKANS

(FROM THE END OF 6th to 1ST CENTURIES B.C.)

Summary

With the appearance of the human figures on the funerary tombs on the Balkans (from the end of 6th - 1st centuries B.C.) it is important to note that they were represented with arms and tools, mainly for soldiers, who had used them during their lifetime, with the chronology of their creation, thus giving clarification of the basic military equipment in the early ancient armies. The *Macedonian army* as part of their arms used spears- sarissa, the sword –xiphos, a quiver with a bow and arrows, and the helmet -pilos and petasos, the cap- kausia, the hoplites great shield, and a Macedonian small shield with armour. The features of the Macedonian army were the sarissa, kausia, the helmet- petasos, and the small Macedonian shield with decoration. The *Spartan army* had the equipment of spears, the sword- xiphos, the short Spartan swords, a pilos helmet, hoplite shield, an anatomical armour, and knemides. The pilos helmet, and the short Spartan sword were the characteristics of the Spartan army. The *Athenian army* was armed with spears, the spear - kamaks, sword - xiphos, logobolon, a Corinthian helmet, a pilos helmet, a Phrygian

helmet and petasos, bell cuirass, muscle armour and knemides. The Corinthian helmet, bell cuirass, and the logobolon were the features of the Athenian army. The *Thessalian army* as part of their weapons used sarissa spear, the spear - kamaks, the Phrygian helmet, hoplite shield and armour. The spear -kamaks was the feature of the Thessalian army. The *Boeotian army* as part of their military equipment used spears, the swords -xiphos, the Boeotian helmet, the hoplon shield, the thureos shield, and armour. Features of the Boeotian army was the Boeotian helmet and the thureos shield. The *Cretan army* was characterised by a bow and arrow and the quiver.

The influences of the origin and the use of the additional weapons, from the end of the 6th century up to the 1st century B.C., was mutual. For example: the spear appears in Athens with Attica, the xiphos in Sparta, Macedonia, Athens, and Boeotia, the Phrygian helmet in Thessaly and Athens, the hoplite shield in Sparta, Athens, Macedonia, Boeotia, while the armour and the knemides in Athens by Attica.